

Na rob še tole: za pomembnejše tiske, npr. pod 1, 2, 3, 6, 7, 13, 31 itd. hrani soboška knjižnica fotokopije, kar pa ni pomembno za objavo v bibliografiji. Važna so hranišča originalov.

Pri zbiranju gradiva in sestavi bibliografije je bilo opravljeno veliko delo. Avtorjema

pa mora biti v zadoščenje, da bodo po bibliografiji segali znanstveniki in drugi, ki se zanimajo za bogato narodnostno dediščino naše slovenske prekmurske pokrajine.

Niki Brumen
Pokrajinska in študijska knjižnica
v Murški Soboti

Zapiski

Nekaj o osebnih zaimkih

V prispevku Slovníčni pouk ob literarnem besedilu (JiS 1978/79, 79—85) se je avtor, naš znani metodik Stanko Kotnik, dotaknil mestoma tudi strokovnega pojmovanja osebnih zaimkov, kakor so zajeti v učni načrt osnovne šole, in je to povezal še z enim stavkom iz novega učbenika za 7. razred osnovne šole.

1. Najprej (str. 82) učnemu načrtu zamerja, ker predvideva le spreganje glagolskih časovnih oblik, iz česar pa da je »povsem (...) izločena nujnost postopnega analitičnega pridobivanja posameznih kategorij, se pravi pojma osebe in števila (zaporedje lahko tudi obrnemo, ker je včasih primernejše), zatem pa še časa«. Na koncu še vzklík: »To pa so bistvena slovníčna jezikovna spoznanja!«

V spreganju, kakor ga laično razumemo, je vse to implicirano (torej nujno prisotno): spreganje je namreč pregibanje enih glagolskih oblik (namreč za čase in naklone) v osebi in številu. Mišljeno je torej tako: Učenci v besedilu najdejo različne oblike istega glagola (ali ne prevelikega števila glagolov) in jih izpišejo na tablo v stolpec (stolpce), nato pa jim na desni pripisujejo besede, ki se z njimi družijo (ali so z njimi družljive). Npr.:

- I. stopnja: *dela sneži*
delaš
delam
- II. stopnja: *dela: oče sneži: — — —*
delaš: ti
delam: jaz

Nato enote stolpca lahko uredimo po načelu bližnjosti, da dobimo zaporedje de-

lam (sam sebi sem najbližji), *delaš, delava delamo* (delata delate) in *dela delajo* (delata delajo). Besede, ki smo jih glagolskim oblikam pripisali na desni, prestavimo na levo: *jaz delam, ti delaš, oče dela, — — — sneži*.

Število je seveda druge vrste pregibanje kot spreganje (t. i. mocija) in je težje kot spreganje po osebi:

<i>delam</i>	<i>delaš</i>	<i>dela</i>
<i>delava</i>	<i>delata</i>	<i>delata</i>
<i>delamo</i>	<i>delate</i>	<i>delajo</i>

Čas se da izpeljati z dodajanjem časovnih prislovov in prislovnih zvez, npr. *včeraj (lani)* in *jutri (drugo leto)*, ni nujno, če obravnava časov še ni predvidena. Prislovi za časovne pojme, ki se ujemajo s trenutkom govorjenja (npr. *sedaj, danes, letos*), so manj primerni za to, da bi učence napeljali na sedanjik (prim. zveze *Danes sem bil... Danes sem... Danes bom...*), čeprav nam pri njih res pride na misel, verjetno, sedanjik.

Učni načrt torej tu ničesar nujno ne izloča. Verjetno tudi nikoli ne bo tako podroben, da bi predvidel vse operacije pri obravnavi kake teme. Ob dani temi potrebne (in nujne) operacije lahko prikaže le učbenik; in v tem se z avtorjem strinjam, da je potreben, in sicer veliko bolj, kot kak delovni zvezek. Kazalo bi ga torej razpisati, in če bo nastal dober, bo lahko vplival tudi na učni načrt.

2. Na str. 83 beremo, »da moramo v primerem trenutku pojem 3. osebe razširiti: ta se ne omejuje na ljudi, temveč zajema vse, kar poimenujemo s samostalniki«. Tu je implicirano več strokovnih neustreznosti.

Tako ni res, da bi se 1. in 2. os. nanašali le na osebo: 1. os. je govoreči, pa naj bo člo-

vek ali žival ali predmet (torej je tudi slabo, če nekateri besedo *govoreči* zamenjujejo z *govorec*, ki bolj kaže samo na osebo). Vse, kar govori, sebe lahko imenuje le z *jaz, ti* ... In isto je z 2. osebo: je vse (ne samo vsak), kar je ogovorjeno. Če navedem nekaj primerov po spominu iz pesnikov: *Jaz* (tj. sonce) *sem bilo pred teboj na sveti*. — *In tebi, morje, sem odkril se jaz*. — *Ti samo* (morje) *v svojem imenu moriš*. To je vendar jasno.

3. oseba ne »prireja« samo na samostalnike, ampak preprosto na vse, kar ni govoreče in/ali ogovorjeno, kar ni *jaz* ... ali *ti* ...; prireja tudi na samostalniške zaimke in stavke ter na odsotnost samostalniške besede v vlogi t. i. prvega aktanta (tj. vršilca dejanja, nosilca stanja ali poteka) sploh: *Kdo zna noč temno razjasnit, ki tare duha!* — *Ne ve se, kaj ga muči*. — *Dežuje*. — *Da bi se spet zvedrilo!*

3. Iz povedanega tudi jasno sledi, da bo komaj kaj napačnega v misli učnega načrta, ko meni, da se zaimke za 3. osebo rabi namesto samostalnikov. Kritik meni, da so »prejšnje slovnice« (katere) sicer res pozabljale na to, da os. zaimke za 3. osebo zamenjuje samostalnik, da pa gre sedaj učni načrt v drugo skrajnost, v prehitro posplošitev: »Slovenščina je namreč nekoliko samosvoja in prav imenovalniške oblike osebnega zaimka on, ona, oni itd. uporablja res samo za osebe, ljudi, medtem ko za vse drugo rabi samostalnice in kazalne zaimke. Zelo redki primeri posplošene rabe (predvsem za stvari in pojme), na katere naletimo, brž razkrijejo neposreden ali posreden vpliv tujih jezikov in jih zato ne smemo uvrstiti v pravilo. Zgled 'Kaj? Ona (t. j. hiša ...) stoji na griču' v jezikovnem učbeniku za 7. razred je napačen, neslovenski.« Tako Kotnik k temu.

Od vsega tega drži samo, da je grajani primer (neugodno citiran, vsaj manj ugodno, kot bi glede na svojo grafično obliko v knjigi lahko bil) slab, nastal pač zato, da se je vse lahko nanašalo na slličico s hišo (in da ni naraslo število stavkov v povedi). V takih primerih se dejansko rabi samo ničta oblika { Ø } zaimka, seveda v primernem sobesedilu: *Zagledali smo hišo. Stoji na griču.*; ali: *Hiša stoji na griču; kri-ta je s slamo*. Varianta, ki jo omenja Kotnik (po Brezniku), nemara: *ta stoji na griču* ali, *ta je kri-ta s slamo*, je slaba, če sploh normalno mogoča, samostalnik pa se v takih primerih ne da ponoviti.

Kako da smo recenzenti prezrli navedeno in tu grajano slabost, se ne spominjam; kritiku se za opozorilo zahvaljujem, pač tudi v avtorjevem imenu. Avtor bi seveda zaslužil oceno cele knjige, in od koga naj bi jo bilo normalno pričakovati, če ne od ljudi, ki od metodike tako rekoč živijo.

Narobe bi bilo misliti, da ne velja pravilo iz učnega načrta, da namreč osebni zaimke za 3. os. zamenjuje samostalnice (širše seveda samostalniške besede). Saj so vendar tudi osebna imena samostalniki. Ali bi torej morali že na tej stopnji pravilo za ta zaimke podati v vsej zapletenosti, je veliko vprašanje. Potem bi se reklo: zaimke za 3. osebo v neimenovalniških sklonih (ali: v rod., daj., tož., mest. in or.) zamenjuje katero koli samostalniško besedo, v imenovalniku pa površinsko le samostalniško besedo za osebo, ki je bila s prvotnim imenom imenovana že prej, ali pa je imenovana v pristavku, globinsko (z ničto obliko) pa zamenjuje katerikoli samostalnik (oz. samostalniško besedo tudi tu, v im.).

Torej: pravilo za osebni zaimke za 3. osebo mirno lahko ostane, kot je, celo mora ostati, saj se ta zaimke ne more rabiti kot prvo poimenovanje (kakor se osebna zaimka za 1. in 2. osebo), le primer za imenovalnik v učbeniku je treba zamenjati.

4. Spričo povedanega bi bilo bolj objektivnemu pretresovalcu tega vprašanja po našem težje govoriti o dveh enakovrednih skrajnostih, zlasti še, ko v primeru novejših slovnice sploh ne gre za kako skrajnost. Za konec naj omenim še to, da se *on/ona* v prenesenem pomenu nanašata tudi ne na osebe, ampak npr. na živo sploh: *Zdaj je v gnezdu ona* (tj. samica). — *Ali je on ali ona* (vprašujemo po spolu živega, če ni ravno očiten).

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Koroška v slovstvu

Na letošnjih Koroških kulturnih dneh (15.—17. febr.), ki so sicer vsakoletna osrednja prireditve strokovne, znanstvene, politične, kulturne misli koroških Slovencev v Avstriji, je bila po daljšem času spet večja pozornost namenjena vprašanju literature, predvsem slovenske, pa tudi nemške, kakršna se na avstrijskem Koroškem pojavlja. Prireditve je bila jubilej-